

Lluís Bassets

Les amistats perdudes

El País, 2 de agosto de 2020.

A Catalunya es va organitzar l'odi incivil, en lloc de l'amistat civil, destruint la democràcia representativa, en lloc d'enriquir-la amb la deliberació

Tots podem repetir l'exercici que ha fet la prestigiosa periodista i historiadora conservadora Anne Applebaum. Recordem les festes familiars i els reunions d'amics de fa 20 anys, en l'època més daurada de la globalització feliç. Repassem els noms dels assistents, intentem recuperar les seves veus i reconstruir les converses. Podem seguir la pauta que ens ofereix 'El capvespre de la democràcia. El fracàs de la política i el comiat dels amics ', llibre de recent aparició en el qual l'escriptora, americana de naixement i polonesa d'adopció, ens explica amb sorpresa l'evolució de bona part de les seves velles amistats des del liberalisme, majorment conservador, que va triomfar sobre el comunisme en la guerra freda, fins a l'il·liberalisme populista i nacionalista amb el qual les nostres democràcies han començat a entrar en una zona de risc.

Applebaum ens parla sobretot de Polònia, país on la cavalcada autoritària és especialment intensa i en tot cas dolorosa per a ella mateixa i la seva família. Però també apareixen els amics americans que després s'han fet trumpistes, els hongaresos partidaris d'Orban, els conservadors britànics ara desfermats com Boris Johnson, i fins i tot algun espanyol singular, més conegut i saludat que amic, que ha evolucionat des d'un centrisme que ja era aparent, tot i que Appelbaum no se n'adonés, fins a l'extrema dreta xenòfoba i ultranacionalista de Vox.

Com tot assaig polític, aquest llibre permet també translacions locals. El bonisme oficialista català sosté que la convivència no s'ha deteriorat ni s'ha trencat en els últims anys, ni tan sols quan la polarització política ha estat més aguda, la conflictivitat s'ha traslladat al carrer, les institucions i mitjans de comunicació públics han actuat de part i un grapat dels seus dirigents han estat jutjats i empresonats. Puigdemont exhibeix en les memòries sobre la seva peripècia la bronca amb què va rebre Pedro Sánchez en la primera trobada per obligar-lo a retractar-se del seu diagnòstic sobre el deteriorament de la convivència a Catalunya.

A més de bonista, el nacionalpopulisme català és excepcionalista. Segons la seva visió, Catalunya és sempre un cas a part, oasi i excepció a la qual no li valen les regles a l'ús que serveixen per al conjunt de la humanitat, especialment per a la resta dels espanyols. En contra d'aquest excepcionalisme, la primera i més elemental conclusió del llibre d'Applebaum és el deteriorament generalitzat de la convivència en les societats occidentals, animat a tot arreu pels populismes i les seves tècniques divisives. Té tot el sentit que la vida hagi conduït molts vells amics i familiars per camins diferents, però en té menys que aquesta separació s'hagi convertit en detestació i, fins i tot, com assenyala Applebaum, en odi violent.

Atribuir i centrar-ho tot en les xarxes socials no és suficient, tot i la indubtable influència en el cas concret del procés independentista català i, sobretot, de les seves manifestacions personalment més desagradables. És un consol que els pitjors instints s'expressin a cop de tuit en un país que fa anys els va expressar amb el fusell. Si no serveix l'excepcionalisme, tampoc val la generalització, el mal de tots que encobreix les nostres misèries. Més útil, també de la mà d'Applebaum, és aprofundir en les responsabilitats concretes de les elits, no tan sols les polítiques, en aquesta pèssima evolució de la nostra societat.

El camí de la divisió ha estat una opció conscientment decidida pels dirigents polítics i submisament acceptada pels intel·lectuals. Davant d'una finestra d'oportunitat que és va considerar única –crisi econòmica, majoria absoluta el PP, dificultats de la monarquia, a més del Brexit i del referèndum escocès–, es va optar per la democràcia directa del dret a decidir en detriment de la democràcia deliberativa necessària per les reformes constitucionals i fins i tot per a un hipotètic procés constituent. Ara són molts els que critiquen les presses, els terminis peremptoris i els embogits fulls de ruta, però llavors eren absolutament necessaris per aprofitar la finestra i fer tota la pressió divisiva sobre la societat catalana per culminar la decantació de l'opinió cap a la independència.

Això es va fer a Catalunya com s'ha fet a tot arreu, organitzant l'odi incivil, en lloc de l'amistat civil, destruint la democràcia representativa, en lloc d'enriquir-la amb la deliberació. Ho ha fet una dreta que Applebaum considera "més bolxevic que burkeana", però encara ho ha fet amb més sofisticació un conglomerat transversal en què el bolxevisme original d'uns s'ha barrejat amb el de recent adhesió dels altres. Naturalment, amb l'auxili necessari de les elits intel·lectuals que ja va denunciar Julien Benda a 'La Trahison des Clercs', el llibre de fa gairebé un segle que Applebaum ara evoca amb encert. Encara que en el cas català l'adhesió o el mutisme segueixen la regla de l'unanimitat que també va denunciar Vicens Vives, especialment nociva per al pluralisme. No hi ha res més penós que aquestes cartes d'adhesió que firmen tots, com si l'independentisme tingués títols de propietat exclusius sobre la llengua, la cultura, la literatura i, en definitiva, tota Catalunya.

L'aproximació d'Applebaum al cas espanyol no és la més encertada del llibre. Tot el que ens pot explicar sobre l'evolució de la dreta es concreta en la deriva de Rafael Bardají, antany assessor intel·lectual d'Aznar, ara militant de Vox. El secessionisme català, al qual atribueix notables efectes provocadors d'aquesta evolució, apareix com una mena de fenomen meteorològic sobre el qual poc pot dir. És una llàstima però també explica la difícil visibilitat internacional de l'independentisme, una mena de càstig ben just a un sentiment d'excepcionalitat i a un narcisisme tan intensos, inspiradors d'aquella impagable consigna –'el món ens mira'– amb la qual es va encoratjar aleshores la divisió que va implicar la pèrdua de tantes amistats.